

Rull Nils Klockaren på Sold

- berättelse om en förfader

Femte dagen efter julen 1649 föds en son i Södra Häradsarvet. Det är den 23-åriga Margeta Olofsdotter som är barnets mor, Rull Olofs unga hustru. Det är makarnas förstfödda och det är drygt ett år sedan de gick i brudstol. Sonen kristnas och får namnet Nils efter farfadern. Under föräldrarnas och den åldriga farmoderns vård överlever pojken vintern och visar sin livsduglighet. När Nils föds är farmodern redan 77 år. Hans far, Rull Olof, övertog gården när hans far gick ur tiden.

Rull Olof skötte gården och ägorna i byn och fäbodarna så som förfäderna gjort sedan urminnes tider. Sådd och skörd, väder och vind, allt står i Herrens händer. Det är på Honom det beror om grödorna ska växa, om regnet kommer i rätt tid och om kornet går i ax. Det är Guds sol som ska lysa och torka höet i hässjorna och sädeskylarnas kärvar. Utan bondens händer står dock gudens arbete sig slätt. På bystämman avgörs tiden för slätter och dag för avfärd till fäbodarna och alla andra viktiga gemensamma angelägenheter i bygdens liv.

Nästa son i gården fick namnet efter morfadern. Olof hette han. Pojken klarade inte livhanken trots omsorgsfull vård av gårdens kvinnor. Inte ens hjälpen från den läkekunniga uppe i Esarvet hjälpte. Pojken fick läggas i mormoderns kista. Så fick de färdas tillsammans, den unga telningen och den utlevade åldringen, på den långa vägen fram till kyrkogården vid Mora kyrka. Det var nästan en mil fram till prästen. Modern var svag efter sonens födsel och dessutom var hon inte kyrkotagen så hon kunde inte följa med på likfärden och ta avsked av den nyfödde sonen och sin åldriga mor. Kyrkoherde Tersérus sade några ord om både den lilla och den gamla när han förrättade jordfästningen ute på kyrkogården.

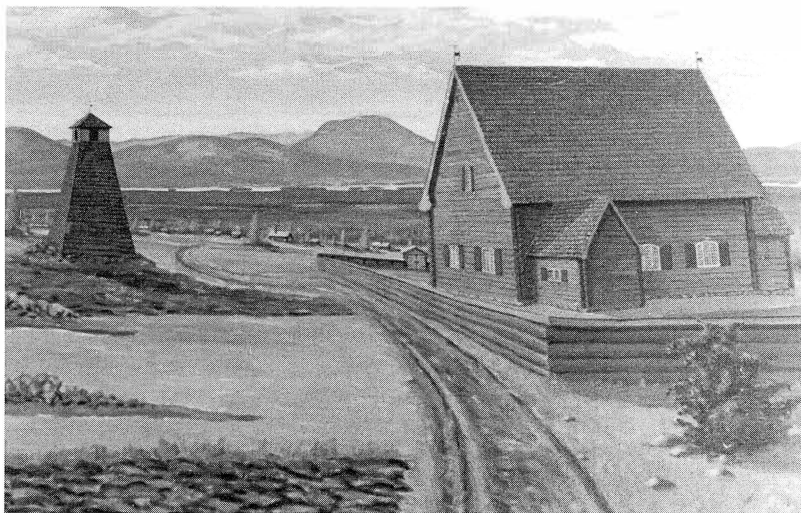
Nästa födsel gick bättre. Nils var fyra år när hans bror Anders föddes. Fler syskon skulle snart följa som klarade den svåra första livsuppgiften - att överleva. System Segered kom sedan och den minste som fick namnet Lars efter farfars far.

Hela barndomen levde de ihop med faderns gamla mor. Det var i hennes gård de bodde. Farmodern hade alltid funnits i huset och skulle alltid vara där. Det gick inte att tänka bort den gamla Rull Karin. Hon blev långsammare i sina rörelser och kunde inte hjälpa till på samma sätt som förut. Trots det var hon fortfarande i arbete. Barnen kunde hon se efter medan sonen och sonhustrun skötte det timliga.

Hon hade upplevt mycket. Sjukdom och nöd, oår och missväxt och hunger-
vintrar. Hon hade dock överlevt. Andra hade dukat under. Frosten var en sällsynt
gäst på ön när sådden grodde men däremot kunde torkan vid Olsmässan göra att
årsväx-ten kom i fara. Det var sådana torrsomrar som farmodern kunde berätta om.
När säden och gräset inte växte som det skulle på sommaren, då fick folk och
kreatur lida nöd på vintern.

På senhösten 1662 blev hon sängliggande i halsont och feber ett par dagar. Hon
var ändå helt klar i huvudet. Ingen anade att det var hennes sista dag i livet. På
morgonen efter hade hon legat död. Hon hade insomnat under natten. Som när man
blåser ut ett ljus. Stilla som hon levat slutade Rull Karin Olofsdotter sina dagar i
tron på sin Frälsare i den höga åldern av 90 år. Prosten Wallenius i Mora hade talat
många vackra ord om henne på begravningsdagen. Det blev märkligt tomt efter
henne i Rullgården, men tiden gick och man vande sig. Snart skulle nya tider komma.
Rull Nils var 13 år när farmodern dog och redan var han en god arbetskraft och
hjälp åt sin far i omsorgen om gård och djur.

Fem år senare blev Rull Nils anlitad som kapellskrivare. Prosten Anders Wallenius
hade lagt märke till hans lärkraftighet när han gick och läste. Prosten såg till att Nils
skrivkunighet förfinades, så när den nye prästen Adolphus Skragge tyckte han
behövde hjälp med att anteckna dopbarn och lik och giftaslystna ungdomar och
änkemän ute på ön, så kom han ihåg vad Wallenius berättat om den unge mannen
och utsåg Rull Nils till skrivare i kapellförsamlingen. Det hela underlättade
kyrkoherdens arbete betydligt.

S:t Laurentii kapell i Bengtsarvet. Efter oljemålning av Sven Hinders.

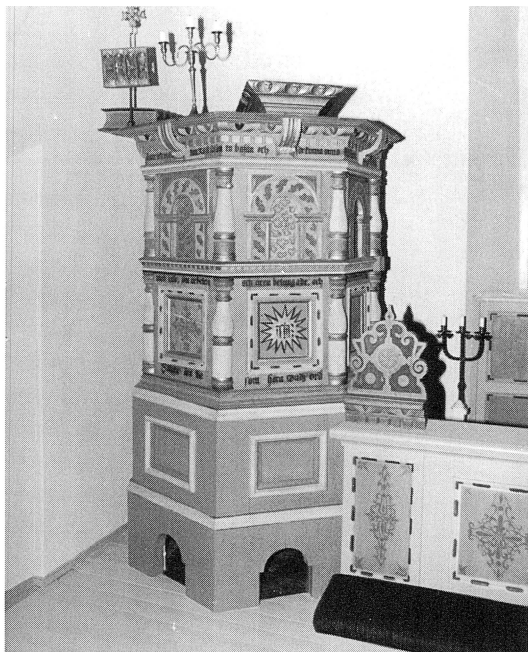
Under de gräsliga åren mellan 1669 och 1671 kunde Rull Nils också vara med som skrivhjälp när anklagelserna om trolldom förpestade umgänget mellan grannarna. Även Sold var smittat av trolldomsraseriet. Dock inte i så stor omfattning som i Älvdalen, våmhusbyarna och Mora. Anklagelserna skulle nagelfaras och skrivas ner. Kyrkoherde Nohr-Moreus var med härute och det lugnade folket och framför allt barnen. De förstod vad han sade eftersom han talade deras eget språk och inte överhetens. Folket kallade honom för det gamla gårdsnamnet Kråk Anders. Han talade mål liksom de själva och även som hans bror som var länsman i Mora - Kråk Mats Eriksson. De var bägge födda på andra sidan älven vid Noret. Tala till de lärde på latin och till bönder på bönders vis, brukade Nohr-Moreus säga.

Hur det nu var med Skinnar Margeta, om hon var trollkunnig eller inte, så var det bara hon som blev fälld i rätten. Först hade hon alldeles nekat. Sedan hade herrarna rådbråkat henne tills hon erkände. Men slutligen höll hon fast vid sin första bekännelse: hon hade aldrig fört några barn eller förfarit med otillåtna medel. Troligen var det bara barns mardrömmar och ondsinta grannar som tillvitat henne trollfärdigheterna. Efter 1671 blev det slut med trolldoms-väsendet i socknen och allt återgick till det vanliga igen med trätor över rågångar och arv, slagsmål mellan svartsjuka friare, fästekvinnors hårdragningar och okvädingsord.

När Rull Nils skulle "göra visst" så blev det att ta hustrun från någon betrodd släkt på ön. Rullsläktet hade många grenar och hans Anna kom därifrån. De var släkt på långt håll. Genom detta äktenskap kallades han ibland för Bugå Nils eller Rullbugå Nils. Brudparet kunde sina kristendomsstycken. Rull Nils var en kristlig karl - det var väl känt. Nu uppdagades även att den blivande hustrun Rull Anna Jönsdotter kunde väl svara för sig i förhöret inför prästen. Någon lysning till äktenskap kunde inte ske förrän fästeparet visat sin kunskap om den kristna läran. Pater noster och credo var minimum, men Nils och Anna kunde mycket mer än Fader Vår och Tron. De kunde sin bibliska historia för de hade bägge varit flitiga läsbarn. Det hade Wallenius förtäljt för kyrkoherden när han mötte sin efterföljare på prästmötet nere i Västra Aros. Nu inför Nils och Annas vigsel hade Nohr-Moreus redan tjänstgjort i tre år på kyrkoherdeämbetet i Mora.

Kråk Anders kom att bli deras präst. Snart nog skulle han döpa deras förstfödda och sedan den nästkommande. Han fick dock sjunga begravningsmässan för Jönspojken som inte fick leva. Efter det började de kalla honom för Herr Anders i stället. De högaktade honom för att ha sjungit mässan för pojken trots att denne bara var veckogammal. Se, Herr Anders, det var en riktig präst, sade de. Det var också Nohr-Moreus som utsåg Rull Nils till kyrkvärd, trots att Nils ännu inte var trettio år fyllda. Rull Nils från Södra Häradsarvet eller Bodarna som de hade börjat kalla byklasen, hade hunnit bli en betrodd man. Sankt Laurentii kapell hade fått en värdig Herrens tjänare, trots hans ungdom.

Det blev lite svårare att komma överens med prästen Schilling. Ändå var det han som anförtrorde Rull Nils uppdraget som klockare på Sollerön. Ungefär vid samma tid utsåg bystämman honom till uppsyningsman. Överheten hade ålagt honom fjärdingsmannasysslan år 1677, vilket han fullgjorde i sex år. Nämndeman hade han blivit 1678, ett uppdrag som han kom att behålla i 28 år tills han själv avsåg sig det när han var närmare 60 år gammal.

Den gamla predikstolen i kapellet, nu i Lillkyrkan.

Under Schillings tid var det mest komministern Olaus Strand som besökte ön och höll de lagstadgade gudstjänsterna. Kyrkoherde Schilling tyckte att soldkarlarna var tröttsamma med sitt gnagande och saggande om att de ville ha egen präst. Orsaken skulle vara att det var så svår kyrkväg. Soldbyggarna uteblev då och då vid gudstjänsterna i Mora och skyllde på att det inte gick att ta sig fram, att isen inte bar, eller att vägen inte var framkomlig vid Sundet när det var högvatten, eller att blåst gjorde båtfärden livsfarlig. Han bötfällde dem varje gång de uteblev från mässan. Nog kom de när de hade lik. Då var inget väder för svårt. Så nog var det trots och tredska många gånger, trodde Moraprästen. Kyrkoherden fick förtjänst på det vrånga folket. Svårt var det att tjänstgöra i dessa bygder.

När kyrkoherde Arosenius begravde Anna, räknade Rull Nils ut att det var sjunde kyrkoherden som hade kommit och gått under hans levnad. Förutom de hjälppräster och adjunkter som tjänstgjort längre eller kortare tid i socknen. Nog hade det varit det bästa som kunde ske om de fick en egen präst i församlingen och inte behöva vara under Moras ogina nåd.

Det hade på sätt och vis varit han, Rull Nils, som fått stå för det gudliga på ön. Klockarens ansvar var stort. Det var inte bara ringningen i klockstapelns vid kapellet när prästen kom till ön för att hålla gudstjänst. Det var också klockarens uppgift att ringa i klockorna när någon kom från gårdarna och talade om att nu var den eller den död. Då skulle han ringa själaringning för man eller kvinna. Det var inte hur som helst det skulle göras utan efter särskild föreskrift från gammal tid. När klockan ljöd nerifrån Bengtsarvets gården kunde folket höra vem som var död, om det var man eller kvinna. Eftersom man vanligen visste vem som legat sjuk, förstod man också vem ringningen gällde. Då blev man stilla och lyssnade till klockklngen och betänkte hur korta dagarna var och att livet var ett lån från Gud som man hade att lämna tillbaka. Det manade till bättring av det egna livet att höra klangen av klockan som ringde för medvandrar i det jordiska. Anno Domini 1530 stod det på klockan och klangen var skön att höra.

*Storklockan
från 1530.*

När sedan liktåget gick genom byn ringde Rull Nils så länge han kunde se människoskaran efter vägen ner mot Mora. När sista klockklangens dånat ut, var det bara vindflöjelns sakta gnisslande som hördes i det svaga vinddraget som kom svepande utifrån sjön. I vindflöjelns plåt hade kyrkobyggarna klippt ut året 1682. Det var då man senast hade reparerat kapellet. Det hade funnits där i evärdliga tider sades det. Ja, en del påstod till och med att här funnits en kyrka innan en sådan byggdes i Morastrand. Första kyrkan var i Kråkberg, den andra på Sold och först den tredje i Mora. Ändå var det morkarlarna som ville bestämma över soldbyggarna. Ja, de fick väl tro att de var bäst. Varenda soldbyddj visste ju ändå hur det låg till.

Varje lördagsafton ringde han in helgfriden och stillade allt arbete på ön. Dessutom var det ju han och ingen annan som hade ansvar för kapellet, dess lås och nycklar, dess ljus och dopkärl och andra heliga kärl och böcker. Prästens kläder, alban och stolan, hade denne med sig när han kom från Mora, men kalkkläde och nattvardsdukar vårdade han sig om med Annas hjälp så länge hon levde. Sedan fick Marit, dottern, hjälpa honom med tvätt och mangling av de heliga tygen.

De blyinfattade glastrutorna i kapellfönstren skimrade i grönt. Rull Nils höll undan blick och damm från spröjsarna och såg till att mössen inte fick tillträde till det heliga. Framåt sommarens slut ville ju dessa Guds skapade kreatur få varmt och torrt under fötterna. En gång hade en mususling sprungit över altarbordet när prästen läste evangeliet. Han hade ryggen till och såg inte vad som försiggick bakom sig. Han förundrade sig dock över det samfälliga förtjusta uttrycket i anletena hos den församlade menigheten. Det var nästan som Örjan själv och Maria log, trots att de var karvade i trä.

När bröllop stundade så klädde han brudbågen med löv och blommor. Inget bröllop gick av stapeln utan att bruden fick gå genom Rullbugå Nils grönskande äreport. Där var ingen skillnad på kronbrud och grönbrud, alla brudar gick under brudbågen. På vintern tog han in björkar och satte dem i vatten så att löven slog ut. För löv skulle det vara i glädjedagen. Inte granris för det hörde döden till.

Kapellet började förfalla och trängseln av den ökande befolkningen tilltog. Det blev tvunget att utöka kapellytan. Vid 1730 års början tog timmermännen itu med arbetet. Under tiden som arbetet med kapellet pågick, hölls gudstjänsterna i den rymliga Rullgården.

En solig majdag 1708 följde Rull Nils sin hustru till graven. Det blev tungt att leva för honom sedan Anna dog. År lades till år. Han kom att överleva henne med 28 år. Fem barn hade hon fött honom - fyra söner och en dotter. Rull Nils fortsatte sin klockringning trots att åldern tog ut sin rätt. Hörseln var inte så god längre men nog hörde han vad han ville höra. Så sade barnbarnen. Han tog någon av dem till hjälp när det gällde raskare uppdrag, men det mesta ville han göra själv så att det blev riktigt gjort.

Källor:

Kyrkoarkivalier i Mora och Sollerön

Beskrivning över provinsen Dalarna, Fredrik Reinhold Arosenius, 1862, nytryck 1978.

Med Dalälven från källorna till havet, del I, bok V, Siljan, Karl-Erik Forslund.

Kyrkklockor, klockare och klocksägner i Dalarna, Mats Åmark, 1922.

Moraboken, del 1 och 2, 1988.

Svenska landskapslagar, Dalalagen och Västmannalagen, Åke Holmbäck och Elias Wessén, 1979.

Västerås stifts herdaminne 1600-talet, Gunnar Ekström 1971.

Västerås stifts herdaminne 1700-talet, Gösta Hansson 1990.

Präster i Mora och Sollerön under Rull Nils Olofssons livstid 1649-1732.**Kyrkoherdar:**

1641-1659 Adolphus Elai Terserus

1661-1663 Andreae Erics Wallenius

1665-1669 Elavus Andrea Skragge

1669-1676 Andreae Erics Nohr-Moreus

1676-1682 Gustavus Christopheri Schilling

1693-1697 Jacobus Daniels Boethius

1699-1714 Petrus Petrii Arosenius (d.ä.)

1716-1739 Johannis Arvidus Emporelius

Komministrar/Kaplaner/Adjunkter:

1649-1652 Matthias Simonis Ihrestadius, kaplan

1649 (ev. hann denne aldrig tillträda) Laurentius Erics Tunensis, adjunkt

1649 juni-december Georgius Canuti Moraeus, kaplan

1662-1666 Olaus Matthiae Kubleus, kaplan

1667-1703 Olaus Andrea Strand, komminister

1669-1696 Erics Andrea Emelius

1696-1698 Petrus Andrea Maklin

1705-1728 Andreas Erics Åhman, komminister

1708-1711 Gustavus Johannis Morelius

1713-1714 Johannes Martini Ansgarius

1713-1714 Fredricus Martini Ansgarius

1714-1717 Isac Andrea Hellenius

1717-1718 Gustavus Johannes Morelius

1724-1731 Laurentius Laurentii Dicander

1730-1732 Elaus Samuel Terserus

1731-1744 Laurentius Laurentii Dicander, komminister

1732-1739 Tobias Andrea Westblad